

Roman Rudnicki¹

Instytut Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza
Poznań

Aktywność gospodarstw rolnych w zakresie pozyskiwania funduszy UE a poziom rozwoju rolnictwa – analiza przestrzenna według danych z biur powiatowych ARiMR

Farmers' activity in obtaining subsidies from the EU funds and the level of agricultural development – a spatial analysis in line with data provided by county branches of ARMA

Synopsis. Artykuł dotyczy analizy przestrzennej ogólnego poziomu rolnictwa w Polsce oraz poziomu aktywności gospodarstw rolnych w zakresie pozyskiwania środków UE. Wyniki przedstawiono w formie średniej wartości znormalizowanej, a różnicę między nimi określono jako wskaźnik oddziaływania absorpcji funduszy UE na poziom rolnictwa. Przeprowadzona analiza wykazała, że pozytywne oddziaływanie środków UE na rolnictwo (poziom aktywności rolników był wyższy od poziomu rozwoju rolnictwa) szczególnie wyraźnie zaznacza się w województwach kujawsko-pomorskim, lubelskim, pomorskim i świętokrzyskim.

Słowa kluczowe: gospodarstwa rolne, Plan Rozwoju Obszarów Wiejskich Sektorowy, Program Operacyjny „Restrukturyzacja i Modernizacja Sektora Żywnościowego oraz Rozwój Obszarów Wiejskich”

Abstract. The article deals with a spatial analysis of the general condition of Polish agriculture and the level of farmers' activity in obtaining subsidies from the EU funds. The results have been presented in the form of an average standardized value while the difference between them has been interpreted as an indicator of influence of the EU funds on the level of agricultural development. The analysis indicates that a positive influence of the EU funds on agriculture (farmers' activity level exceeded the agricultural development level) was most conspicuous in the following voivodeships: Kuyavian-Pomeranian, Lublin, Pomeranian and Świętokrzyskie.

Key words: farms, Rural Development Plan, Sectorial Operational Programme 'Restructuring and Modernisation of the Food Sector and Rural Development'

Uwagi wprowadzające

Podniesienie poziomu polskiego rolnictwa w dużym stopniu wiąże się współcześnie z absorpcją funduszy Unii Europejskiej. Podjęcie analizy przestrzennej tego zagadnienia wymagało przyjęcia szeregu założeń metodycznych, związanych głównie z określeniem ogólnego poziomu rolnictwa oraz poziomu aktywności gospodarstw rolnych w zakresie pozyskiwania środków UE, a następnie z porównaniem tych wskaźników. Jako metodyczną podstawę tak ukierunkowanych badań przyjęto procedurę standaryzacji szeregu cech diagnostycznych (rozkłady statystyczne mają średnie równe zero oraz wariancje i

---

¹ Dr hab., prof. UAM, e-mail: romrud@amu.edu.pl

odchylenie standardowe równe jedności), co z kolei umożliwiło przedstawienie ich w formie dwóch wskaźników, odzwierciedlających średnią wartość znormalizowaną ogólnego poziomu rolnictwa oraz poziomu aktywności gospodarstw rolnych w zakresie pozyskiwania dotacji z funduszy UE. Ujęcie takie umożliwiło przyjęcie, jako podstawy wnioskowania, różnicy między znormalizowanymi poziomami aktywności oraz rozwoju rolnictwa, którą określono jako wskaźnik oddziaływania na rolnictwo [Rudnicki 2006, 2007A, 2007B]. Powyższą procedurę ujęto w ramy analizy przestrzennej, zarówno na poziomie województw (tab. 1 i 2), jak i powiatów (rys. 1, 2 i 3).

Celem artykułu jest nie tylko prezentacja końcowych wyników Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich (PROW) oraz Sektorowego Programu Operacyjnego (SPO) „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich”, ale także ocena wpływu tych działań na poziom rolnictwa. Tak ukierunkowaną analizę przeprowadzono dla lat 2004-2006, pierwszego okresu finansowego członkostwa Polski w UE, a dotyczyła ona tylko tych działań, których beneficjentami były gospodarstwa rolne.

Zakres przestrzenny przeprowadzonej analizy obejmował cały kraj, a oprócz ujęcia regionalnego jako podstawowe jednostki badań przyjęto zasięgi terytorialne 314 Biur Powiatowych Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa (BP ARiMR). Należy zaznaczyć, że według rejestru Agencji powiaty grodzkie są ujmowane łącznie z odpowiednimi powiatami ziemskimi. W przypadku braku tożsamesgo powiatu ziemskiego zasięg terytorialny określono według położenia geograficznego. Uwaga ta dotyczy BP Łódź Wschodnia (powiaty m. Łódź i łódzki wschodni), BP Warszawa Zachód (powiaty m. st. Warszawa i warszawski zachodni), BP Wodzisław Śląski (powiaty wodzisławski i m. Jastrzębie Zdrój), BP Golczewo (powiaty m. Świnoujście i kamieński) i BP Szczecin (powiaty m. Szczecin i policki). Ponadto, w przypadku obszarów silnie zurbanizowanych, połączono więcej niż dwa powiaty. Sytuacja taka dotyczy BP Pruszcz Gdański (powiat ziemski gdański razem z powiatami grodzkimi Gdańsk, Gdynia i Sopot), BP Będzin (powiat ziemski będziński razem z powiatami grodzkimi Dąbrowa Górnicza i Sosnowiec), BP Bieruń (powiat ziemski bieruńsko-łędziński razem z powiatami grodzkim Jaworzno, Mysłowice i Tychy), BP Gliwice (powiat ziemski gliwicki razem z powiatami grodzkimi Chorzów, Gliwice, Świętochłowice i Zabrze), BP Mikołów (powiat ziemski mikołowski razem z powiatami grodzkim Katowice, Ruda Śląska i Siemianowice Śląskie), BP Rybnik (powiat ziemski rybnicki razem z powiatami grodzkimi Rybnik i Żory) oraz BP Tarnowskie Góry (powiat ziemski tarnogórski razem z powiatami grodzkimi Bytom i Piekary Śląskie).

Zróżnicowanie przestrzenne rolnictwa

W celu określenia ogólnego poziomu rolnictwa w analizie uwzględniono siedem cech diagnostycznych, opisujących społeczno-własnościowe, organizacyjno-techniczne i strukturalno-produkcyjne elementy struktury przestrzennej rolnictwa. Były to: przeciętna powierzchnia użytków rolnych w gospodarstwie rolnym powyżej 1 ha UR, powierzchnia użytków rolnych w przeliczeniu na 1 pracującego głównie lub wyłącznie w swoim gospodarstwie rolnym (w ha), udział kierowników z szkolnym wykształceniem rolniczym w ogólnej liczbie kierowników gospodarstw indywidualnych (w %), liczba kombajnów (zbożowych, buraczanych i ziemniaczanych razem) w przeliczeniu na 100 ha zasiewów,

udział upraw przemysłowych w ogólnej powierzchni zasiewów, pogłowie zwierząt hodowlanych w sztukach dużych w przeliczeniu na 100 ha użytków rolnych oraz udział gospodarstw produkujących głównie na rynek w ogólnej liczbie gospodarstw rolnych (w %, tab. 1).

Tabela 1. Elementy oceny ogólnego poziomu rolnictwa

Table 1. Elements of evaluation of the general agricultural development level.

Województwo	Cechy diagnostyczne rolnictwa*							Średnia wartość znormalizowana
	I	II	III	IV	V	VI	VII	
Dolnośląskie	12,2	13,5	16,1	1,89	12,0	24,1	43,2	0,10
Kujawsko-Pomorskie	13,7	9,3	28,7	2,24	11,6	65,6	73,1	0,76
Lubelskie	6,9	5,6	14,0	2,68	6,7	41,1	56,5	-0,05
Lubuskie	14,7	16,2	16,9	1,24	7,0	29,2	33,2	-0,03
Łódzkie	6,8	6,1	19,4	2,87	2,1	57,5	58,2	0,08
Małopolskie	3,3	4,3	10,5	2,61	1,3	50,1	24,5	-0,52
Mazowieckie	7,6	6,9	20,0	2,21	3,0	53,0	55,2	0,01
Opolskie	13,1	9,6	17,0	3,02	13,9	44,0	54,0	0,46
Podkarpackie	3,8	4,9	9,0	1,78	3,8	35,5	18,0	-0,72
Podlaskie	11,4	8,3	20,2	2,36	1,5	64,3	64,2	0,23
Pomorskie	16,0	13,9	24,8	1,45	8,7	42,4	51,0	0,36
Śląskie	4,4	7,8	9,9	2,92	5,0	47,0	22,9	-0,31
Świętokrzyskie	4,8	4,5	10,8	2,57	3,6	45,3	45,0	-0,32
Warmińsko-Mazurskie	21,5	16,9	19,2	1,17	9,0	44,5	57,1	0,45
Wielkopolskie	12,9	8,4	27,4	2,34	8,2	79,5	69,0	0,69
Zachodniopomorskie	24,1	22,6	18,6	1,28	13,2	23,4	42,5	0,53
Polska - razem	8,4	7,6	16,5	2,21	7,0	51,4	46,9	0,00

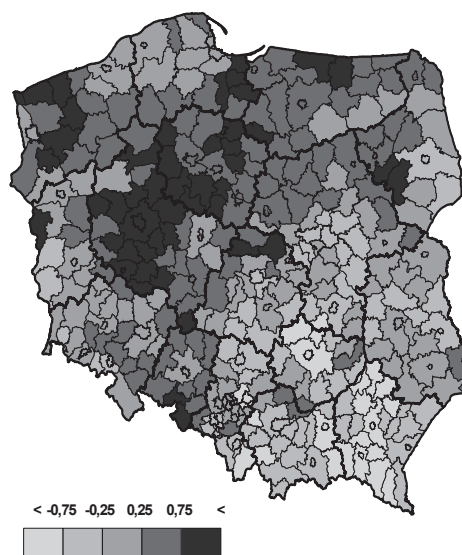
* I – średnia powierzchnia użytków rolnych gospodarstw rolnych powyżej 1 ha UR; II – powierzchnia UR na 1 osobę pracującą głównie lub wyłącznie w swoim gospodarstwie rolnym; III – kierownicy z wykształceniem szkolnym rolniczym w % ogólnej liczby kierowników gospodarstw rolnych; IV – liczba kombajnów na 100 ha powierzchni zasiewów; V – uprawy przemysłowe w % ogólnej powierzchni zasiewów; VI – hodowlane sztuki duże na 100 ha użytków rolnych; VII – gospodarstwa produkujące na rynek w % ogólnej liczby indywidualnych gospodarstw – rolnych.

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników spisu rolnego 2002 r. (GUS – BDR).

Powyższe cechy, ilustrujące różnorodne elementy struktury przestrzennej rolnictwa, poddane zostały procedurze normalizacji, co pozwoliło obliczyć ich średnią wartość znormalizowaną, którą z kolei przyjęto jako syntetyczny wyznacznik poziomu rozwoju rolnictwa (por. 1). Tak ukierunkowana analiza wykazała silne zróżnicowanie przestrzenne rolnictwa w Polsce. W układzie województw wskaźnik ogólnego poziomu rolnictwa waha

się od -0,52 w małopolskim i -0,72 w podkarpackim do +0,76 w kujawsko-pomorskim i +0,69 w wielkopolskim. Z kolei według powiatów analizowany wskaźnik obejmuje wartości od -1,15 (pow. chrzanowski w woj. małopolskim) do +1,67 (pow. gostyński w woj. wielkopolskim), a analizę jego zróżnicowania przestrzennego przeprowadzono na podstawie pięciu przedziałów wielkościowych, tj.: bardzo niski poziom (poniżej -0,75), niski poziom (od -0,75 do -0,25), przeciętny poziom (od -0,25 do +0,25), wysoki poziom (od +0,25 do +0,75) oraz bardzo wysoki poziom rolnictwa (powyżej +0,75; rys. 1).

Niski poziom rolnictwa odnotowano przede wszystkim w południowo-wschodniej części kraju, w województwach małopolskim, podkarpackim, śląskim i świętokrzyskim. Na tym terenie odnotowano grupę 22 powiatów charakteryzujących się bardzo niskim poziomem rolnictwa (najwięcej to 12 w woj. podkarpackim).

Rys. 1. Wskaźnik poziomu rolnictwa (średnia wartość znormalizowana)

Fig. 1. Agricultural development level indicator (average standardised value)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS (2002 r.).

Z kolei powiaty o wysokim poziomie rolnictwa z reguły występują w Polsce północnej i zachodniej. Na uwagę zasługuje fakt, że powiaty o bardzo wysokim poziomie rolnictwa (ogółem w kraju 47) tworzą zwarty terytorialnie kompleks, od Żuław Wiślanych i Pojezierza Chełmińskiego do Kujaw i Wielkopolski (razem 32 powiaty, rys. 1). Na terenie tym szczególnie wyróżniają się województwa pomorskie, kujawsko-pomorskie i wielkopolskie, gdzie liczba powiatów o bardzo wysokim poziomie rolnictwa wynosi odpowiednio 4, 11 i 17 (województwa te skupiają 68% ogólnej liczby powiatów o bardzo wysokim poziomie rolnictwa). Na pozostałym terenie bardzo wysoki poziom rolnictwa charakteryzuje pojedyncze powiaty położone w województwach lubuskim (pow. ślubicki), łódzkim (pow. łowicki i łęczycki), opolskim (pow. głubczycki i prudnicki), podlaskim (pow. zambrowski i wysokomazowiecki), warmińsko-mazurskim (pow. nowomiejski,

bartoszycki i kętrzyński) oraz zachodniopomorskim (pow. gryficki, kamieński, łobeski, pyrzycki i stargardzki; rys. 1).

Przeprowadzona analiza wykazała, że zróżnicowanie terytorialne rolnictwa w Polsce jest głównie efektem oddziaływania warunków pozaprzyrodniczych, w tym historyczno-gospodarczych. Najwyraźniej potwierdzają to stwierdzone bardzo duże różnice średniego znormalizowanego poziomu rolnictwa pomiędzy terenami dawnego zaboru austriackiego (województwa małopolskie i podkarpackie) a obszarem dawnego zaboru pruskiego (większość obszaru województw kujawsko-pomorskiego i wielkopolskiego).

W wyniku silnego oddziaływania czynnika historycznego ograniczony został wpływ warunków przyrodniczych na zróżnicowanie przestrzenne rolnictwa polskiego. Pomniejszona została naturalna zależność między środowiskiem przyrodniczym (np. jakość gleb) a wynikami produkcyjnymi rolnictwa (np. plony zbóż). Stwierdzono, że najwyższy poziom rolnictwa z reguły dotyczy obszarów o przeciętnych warunkach przyrodniczych, wyróżniających się wysoką, historycznie ukształtowaną, kulturą rolną. Prawdopodobnie tę najwyraźniej potwierdza przykład województwa wielkopolskiego, charakteryzującego się z jednej strony gorszymi niż przeciętnie w Polsce warunkami przyrodniczymi rolnictwa (wskaźnik jakości rolniczej przestrzeni produkcyjnej 64,8 pkt.; średnia dla kraju 66,6 pkt.), a z drugiej wysoką oceną ogólnego poziomu rolnictwa (+0,69).

Poziom aktywności gospodarstw rolnych w zakresie pozyskiwania dotacji z funduszy UE

Przystąpienie Polski do Unii Europejskiej otworzyło rolnikom nowe możliwości w korzystaniu ze środków pomocowych Wspólnoty. W latach 2004-2006 dostępne były dwa programy operacyjne skierowane do gospodarstw rolnych, tj.:

- Plan Rozwoju Obszarów Wiejskich (PROW) – był dokumentem określającym cele, priorytety i zasady wspierania zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich w Polsce; instrumentem finansowym programu ze strony UE jest Sekcja Gwarancji w ramach EFOiGR, są to tzw. środki towarzyszące, należące do II filaru Wspólnej Polityki Rolnej; udział Wspólnoty w finansowaniu działań PROW wynosił 80% (za wyjątkiem działania 4. „Wspieranie przedsięwzięć rolnośrodowiskowych”, gdzie udział ten wynosi 85%), pozostałe 20% obejmował wkład krajowy, natomiast nie był tu wymagany wkład środków prywatnych [Plan... 2004];

- Sektorowy Program Operacyjny (SPO) „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich” – był to dokument operacyjny sporządzony w ramach Narodowego Planu Rozwoju 2004-2006, określającego najważniejsze cele i priorytety rozwoju gospodarczego Polski po przystąpieniu do Unii Europejskiej; SPO zawierał pomoc na rzecz rolnictwa i rozwoju wsi, a działania zaproponowane w jego ramach skierowane były na podniesienie konkurencyjności i stopnia dostosowania gospodarstw rolnych do wymaganych standardów oraz ułatwianie startu młodym rolnikom, poprawę struktury agrarnej, a także na różnicowanie działalności rolniczej, odnowę wsi oraz inwestycje infrastrukturalne; program współfinansowany był z Sekcji Orientacji EFOiGR (w około 66%), pozostałą część środków stanowił wkład krajowy oraz środki prywatne [Sektorowy Program... 2004].

Spośród powyższych form pomocy niniejsza praca dotyczy tylko działań przewidzianych do realizacji przez Agencję Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa (ARiMR), w których beneficjentami są rolnicy zarejestrowani w krajowym systemie ewidencji producentów rolnych, i którzy zadeklarowali ubieganie się o płatność poprzez wypełnienie wniosku w zakresie odpowiedniego działania i złożenie go w Biurze Powiatowym ARiMR. Ponadto, ze względu na ukierunkowanie analizy na kwestię zróżnicowania przestrzennego aktywności gospodarstw rolnych w zakresie pozyskiwania środków z UE, w opracowaniu pominięto dopłaty bezpośrednie (powszechność występowania) oraz dwa działania PROW: „Wspieranie działalności rolniczej na obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania” (brak spełnienia kryterium równego dostępu do działania) oraz „Wspieranie grup producentów rolnych” (dostępna statystyka dotyczy grup producentów, a nie liczby rolników w nich uczestniczących). Uwzględniając powyższe uwagi jako podstawę analizy przyjęto dziewięć działań, tj.:

1. W ramach Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich (PROW):

- renty strukturalne (działanie obejmuje rolników w wieku przedemerytalnym, ma na celu przyspieszenie procesu wymiany pokoleniowej wśród osób prowadzących gospodarstwa rolne oraz poprawę struktury wielkościowej gospodarstw);

- wspieranie gospodarstw niskotowarowych (działanie dotyczy pomocy finansowej koniecznej dla zachowania płynności finansowej gospodarstw o małej, do 4 ESU, skali produkcji);

- wspieranie przedsięwzięć rolnośrodowiskowych i poprawy dobrostanu zwierząt (działanie ma na celu zachęcenie do podejmowania przez rolników działań na rzecz ochrony środowiska; dostępne jest w formie siedmiu pakietów obejmujących cały kraj lub wydzielone strefy priorytetowe);

- zalesianie gruntów rolnych (celem działania jest zalesienie użytków rolnych o niskiej przydatności dla rolnictwa);

- dostosowanie gospodarstw do standardów UE (działania ukierunkowane na dostosowanie gospodarstw rolnych do standardów unijnych w zakresie ochrony środowiska, higieny, dobrostanu zwierząt oraz bezpieczeństwa żywności);

2. W ramach Sektorowego Programu Operacyjnego (SPO) „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich”:

- inwestycje w gospodarstwach rolnych (działanie to ukierunkowane jest na wsparcie projektów związanych z modernizacją gospodarstw rolnych);

- ułatwianie startu młodym rolnikom (działanie dotyczy pomocy finansowej dla młodych, do 40 lat, rolników, którzy rozpoczynają samodzielne prowadzenie gospodarstwa rolnego);

- różnicowanie działalności rolniczej i zbliżonej do rolnictwa w celu zapewnienia różnorodności działań lub alternatywnych źródeł dochodów (celem działania jest wsparcie projektów związanych z realizacją inwestycji służących podjęciu przez gospodarstwa rolne dodatkowej działalności gospodarczej, np. w zakresie agroturystyki, usług na rzecz rolnictwa i przetwórstwa produktów rolnych na małą skalę);

- rozwój i ulepszanie infrastruktury technicznej związanej z rolnictwem (działanie ukierunkowane jest na poprawę stanu wyposażenia gospodarstw rolnych w nowoczesną infrastrukturę techniczną, zwłaszcza istotną z punktu widzenia ochrony środowiska przyrodniczego, np. urządzenia wodociągowo-kanalizacyjne).

Dane w układzie regionalnym dotyczące liczby zrealizowanych wniosków oraz udziału danego działania w ogólnej liczbie analizowanych wniosków przedstawiono w tabeli 2.

W latach 2004-2006 zróżnicowanie przestrzenne aktywności gospodarstw rolnych w zakresie pozyskiwania środków UE wyznaczona na podstawie 488,5 tys. zrealizowanych wniosków. Liczba ta w układzie województw wahała się od 8,0 tys. w lubuskim do 71,5 tys. w mazowieckim, a według Biur Powiatowych ARiMR od 92 w pow. chrzanowskim (woj. małopolskie) do 9125 wniosków w pow. bialskim (woj. lubelskie).

Tabela 2. Elementy oceny aktywności gospodarstw rolnych w zakresie pozyskiwania dotacji z funduszy UE w ramach PROW

Table 2. Elements of evaluation of the farmers' activity in obtaining subsidies from the EU funds in the Rural Development Plan

Województwo	Działanie									
	renty strukturalne		wspieranie gospodarstw niskotowarowych		programy rolnośrodowiskowe		zalesienie gruntów rolnych		dostosowanie gospodarstw rolnych do standardów UE	
	wnioski *	%	wnioski	%	wnioski	%	wnioski	%	wnioski	%
Dolnośląskie	3007	21,5	3129	22,4	5307	38,0	420	3,0	625	4,5
Kujawsko-pomorskie	4160	11,5	6607	18,3	7616	21,1	642	1,8	12737	35,3
Lubelskie	5501	8,4	28751	43,8	21288	32,4	958	1,5	2969	4,5
Lubuskie	556	6,9	1222	15,2	4875	60,7	260	3,2	548	6,8
Łódzkie	5886	12,8	20897	45,6	8668	18,9	774	1,7	5584	12,2
Małopolskie	2374	8,2	14878	51,6	7962	27,6	275	1,0	920	3,2
Mazowieckie	9416	13,2	26912	37,6	12957	18,1	1558	2,2	13347	18,7
Opolskie	1558	15,5	1756	17,4	4687	46,6	147	1,5	628	6,2
Podkarpackie	2608	10,0	10697	41,0	9084	34,8	1629	6,2	679	2,6
Podlaskie	4392	14,3	8250	26,8	7578	24,6	833	2,7	5887	19,1
Pomorskie	1579	7,4	3946	18,4	9279	43,4	479	2,2	4471	20,9
Śląskie	1514	17,7	2788	32,5	2274	26,5	204	2,4	646	7,5
Świętokrzyskie	3489	8,4	21019	50,7	11829	28,5	794	1,9	1415	3,4
Warmińsko-mazurskie	1840	10,8	2661	15,5	5315	31,1	1202	7,0	4228	24,7
Wielkopolskie	4909	10,0	10462	21,3	13442	27,4	646	1,3	14503	29,6
Zachodniopomorskie	1307	9,3	1947	13,9	8176	58,2	262	1,9	1214	8,6
Polska razem	54096	11,1	165922	34,0	140337	28,7	11083	2,3	70401	14,4

* liczba zrealizowanych wniosków

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Systemu Informacji Zarządczej ARiMR, stan w końcu 2008 r.

Stosunek liczby zrealizowanych wniosków do ogólnej liczby gospodarstw rolnych (powyżej 1 ha UR, według spisu rolnego w 2002 r.) przyjęto jako wskaźnik aktywności gospodarstw rolnych w zakresie pozyskiwania subsydiów z funduszy UE. Jego przeciętny

dla Polski poziom wynosił 25,0% i charakteryzował się dużym zróżnicowaniem przestrzennym, zarówno regionalnym (tab. 2, 3 i 4) jak i w układzie Biur Powiatowych ARiMR (rys. 2).

Tabela 3. Elementy oceny aktywności gospodarstw rolnych w zakresie pozyskiwania dotacji z funduszy UE w ramach SPO

Table 3. Elements of evaluation of the farmers' activity in obtaining subsidies from the EU funds in the Sectorial Operational Programme 'Restructuring and Modernisation of the Food Sector and Rural Development'

Województwo	Działanie							
	inwestycje w gospodarstwach rolnych		ulatwienie startu młodym rolnikom		różnicowanie działalności rolniczej		rozwój i ulepszenie infrastruktury technicznej	
	wnioski	%	wnioski	%	wnioski	%	wnioski*	%
Dolnośląskie	747	5,3	610	4,4	100	0,7	36	0,3
Kujawsko-pomorskie	2381	6,6	1440	4,0	163	0,5	335	0,9
Lubelskie	3071	4,7	1547	2,4	857	1,3	706	1,1
Lubuskie	268	3,3	215	2,7	47	0,6	37	0,5
Łódzkie	2216	4,8	1306	2,8	250	0,5	276	0,6
Małopolskie	1241	4,3	531	1,8	484	1,7	178	0,6
Mazowieckie	4017	5,6	2347	3,3	437	0,6	499	0,7
Opolskie	623	6,2	401	4,0	83	0,8	185	1,8
Podkarpackie	590	2,3	372	1,4	338	1,3	105	0,4
Podlaskie	2019	6,6	1156	3,8	254	0,8	412	1,3
Pomorskie	832	3,9	574	2,7	103	0,5	137	0,6
Śląskie	548	6,4	340	4,0	175	2,0	82	1,0
Świętokrzyskie	1711	4,1	624	1,5	352	0,8	249	0,6
Warmińsko-mazurskie	976	5,7	700	4,1	131	0,8	63	0,4
Wielkopolskie	2810	5,7	1745	3,6	297	0,6	234	0,5
Zachodniopomorskie	600	4,3	433	3,1	66	0,5	49	0,3
Polska - razem	24650	5,0	14341	2,9	4137	0,8	3583	0,7

* - liczba zrealizowanych wniosków

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Oddziałów Regionalnych ARiMR, stan w końcu 2008 r.

Ze względu na oddziaływanie procesu urbanizacji, ograniczającego dostęp do środków UE dla rolnictwa, najniższy poziom analizowanego wskaźnika odnotowano w województwie śląskim (7,7%). W układzie powiatów minimum nie przekroczyło 3% (2,1% w pow. będzińskim i 2,6% w pow. żywieckim w woj. śląskim oraz 2,8% w pow. chrzanowskim w woj. małopolskim), a niski poziom aktywności, wyznaczony przez jednostki o poziomie wskaźnika nieprzekraczającym 10%, stwierdzono w 35 powiatach. Zlokalizowane są one głównie w Polsce południowej, w województwach małopolskim (9 powiatów), podkarpackim (9 powiatów) i śląskim (14 powiatów). Ponadto występują, jako pojedyncze, takie powiaty na terenie województw dolnośląskiego (pow. bolesławicki),

świętokrzyskiego (pow. skarżyski) i mazowieckiego (pow. warszawski zachodni, razem z pow. Warszawa, oddziaływanie procesu urbanizacji; rys. 2).

Tabela 4. Elementy oceny aktywności gospodarstw rolnych w zakresie pozyskiwania dotacji z funduszy UE w ramach SPO i PROW razem

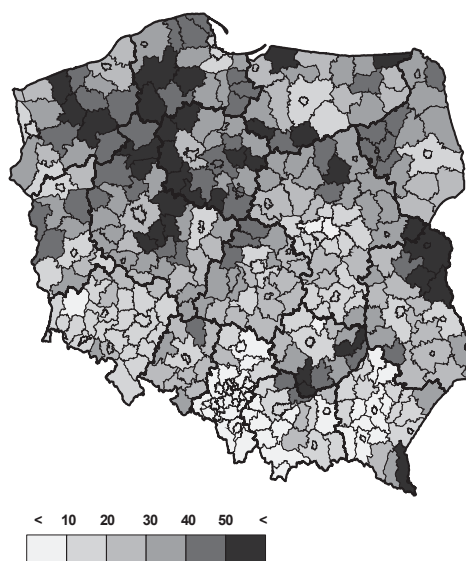
Table 4. Elements of evaluation of the farmers' activity in obtaining subsidies from the EU funds in the Rural Development Plan and the Sectorial Operational Programme altogether

Województwo	Razem (PROW+SPO)			Wskaźnik oddziaływania na rolnictwo
	ogólna liczba wniosków	liczba wniosków w stosunku do ogólnej liczby gospodarstw %	znormalizowany wskaźnik aktywności	
Dolnośląskie	13981	16,9	-0,51	-0,61
Kujawsko-pomorskie	36081	45,5	1,29	0,53
Lubelskie	65648	29,4	0,28	0,33
Lubuskie	8028	25,3	0,02	0,05
Łódzkie	45857	27,8	0,18	0,09
Małopolskie	28843	13,3	-0,74	-0,22
Mazowieckie	71490	24,5	-0,03	-0,04
Opolskie	10068	24,2	-0,05	-0,51
Podkarpackie	26102	13,2	-0,74	-0,03
Podlaskie	30781	30,9	0,37	0,14
Pomorskie	21400	39,9	0,94	0,58
Śląskie	8571	7,7	-1,09	-0,77
Świętokrzyskie	41482	33,0	0,50	0,82
Warmińsko-mazurskie	17116	33,0	0,50	0,05
Wielkopolskie	49048	35,3	0,65	-0,04
Zachodniopomorskie	14054	34,2	0,58	0,05
Polska razem	488550	25,0	0,00	0,00

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Systemu Informacji Zarządczej ARiMR (PROW) oraz Oddziałów Regionalnych ARiMR (SPO), stan w końcu 2008 r.

W układzie regionalnym najwyższym udziałem gospodarstw rolnych uczestniczących w działaniach pomocowych UE wyróżnia się woj. kujawsko-pomorskie (45,5%). Według Biur Powiatowych ARiMR rekordowo wysokie, przekraczające 80%, wartości wskaźnika odnotowano w powiatach żnińskim w woj. kujawsko-pomorskim (81,9%) i wrzesińskim w woj. wielkopolskim (87,6%). Wysoką, przekraczającą 50% ogółu gospodarstw rolnych, aktywność w zakresie pozyskiwania środków finansowych UE stwierdzono w 33 powiatach. W powiatach tych fundusze UE stanowiły w latach 2004-2006 podstawowy czynnik modernizacji gospodarstw i przemian strukturalnych w rolnictwie. Ich największa koncentracja terytorialna wystąpiła w województwach wielkopolskim (6 powiatów) i kujawsko-pomorskim (8 powiatów). Powiaty te wyznaczyły rejony o mniejszym zasięgu przestrzennym w województwach lubelskim (powiaty bialski, parczewski i włodawski), mazowieckim (powiaty łosicki i makowski), podkarpackim (pow. bieszczadzki),

pomorskim (powiaty kościerski, człuchowski i bytowski), warmińsko-mazurskim (powiaty nowomiejski, gołdapski, braniewski i nidzicki) oraz zachodniopomorskim (powiaty gryficki, łobeski i drawski). O silnym zróżnicowaniu analizowanego wskaźnika świadczy fakt, że aż w siedmiu województwach nie odnotowano powiatów o udziale przekraczającym 50% (rys. 2, województwa dolnośląskie, lubuskie, łódzkie, małopolskie, opolskie, podlaskie i śląskie).

Rys. 2. Wskaźnik aktywności gospodarstw rolnych w zakresie pozyskiwania funduszy UE – zrealizowane wnioski w % ogólnej liczby gospodarstw rolnych, %

Fig. 2. Farmers' activity in obtaining subsidies from the EU funds; relation of implemented applications to the total number of farms, %

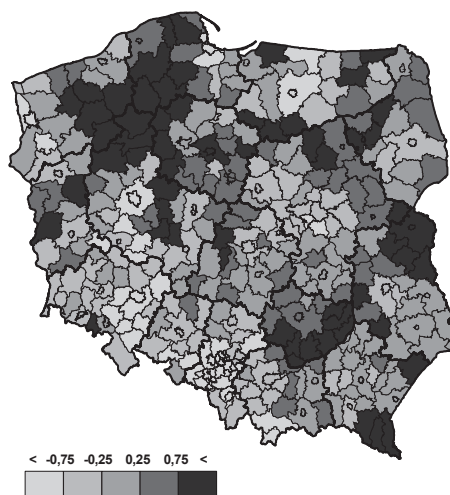
Źródło: jak w tab. 2 i 3.

Wskaźnik oddziaływania absorpcji funduszy UE na poziom rolnictwa

Zgodnie z przyjętą metodyką badań powyżej scharakteryzowany stosunek liczby zrealizowanych wniosków do ogólnej liczby gospodarstw rolnych poddano procedurze standaryzacji, co stanowiło podstawę analizy porównawczej w odniesieniu do ogólnego, również wyrażonego w formie wartości znormalizowanej, poziomu rozwoju rolnictwa. Różnicę między tymi miernikami (znormalizowany poziom aktywności minus znormalizowany poziom rolnictwa) określono jako wskaźnik oddziaływania funduszy UE na poziom rolnictwa. Wartość tego wskaźnika charakteryzowała się dużym zróżnicowaniem regionalnym: od -1,09 w woj. śląskim do 0,82 w woj. świętokrzyskim oraz w układzie BP ARiMR od około -1,50 w powiatach raciborskim i pszczyńskim (woj.

śląskie) do blisko 3,00 w powiatach wrzesińskim (woj. wielkopolskie) i bieszczadzkim (woj. podkarpackie).

Wartości ujemne tak skonstruowanego wskaźnika wskazały na relatywnie niższy, w porównaniu do stanu rolnictwa, poziom aktywności, co przyczyniło się do obniżenia jego ogólnego poziomu. Sytuacja taka miała miejsce w 158 powiatach w Polsce, położonych głównie w południowo-zachodniej i południowej części Polski (tab. 4: -0,61 w woj. dolnośląskim, -0,22 w woj. małopolskim, -0,51 w woj. opolskim, - 0,77 w woj. śląskim). Z punktu widzenia rozwoju rolnictwa szczególnie niekorzystne oceny dotyczyły 31 powiatów, gdzie analizowany wskaźnik był bardzo niski i wynosił poniżej -0,75 (rys. 3). Najliczniej występowały one w czterech wyżej wymienionych województwach (20 powiatach; rys. 3). Poza tym obszarem tak niski poziom wskaźnika odnotowano jedynie w warszawskim Biurze Powiatowym ARiMR (powiaty grodzki Warszawa i ziemski warszawski zachodni razem).

Ryc. 3. Wskaźnik oddziaływania absorpcji Funduszy UE na poziom rolnictwa

Figure 3. Indicator of influence of the EU funds absorption on the agricultural development level

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS i ARiMR

Pozytywne efekty oddziaływania funduszy UE wiążą się z obszarami, gdzie skala aktywności rolników w zakresie pozyskiwania środków UE była wyższa od ogólnego poziomu rozwoju rolnictwa. Pod tym względem najwyższą notę uzyskały dwa rejony, znacznie różniące się pod względem cech rolnictwa, które wyznacza zasięg terytorialny województw:

- kujawsko-pomorskiego (wskaźnik +0,53) i pomorskiego (wskaźnik +0,58)
- lubelskiego (wskaźnik +0,33) i świętokrzyskiego (wskaźnik +0,82; tab. 4).

Na szczególną uwagę zasługują powiaty, gdzie wartość analizowanego wskaźnika przekracza +0,75 (ogółem w kraju 59 powiatów). Ich koncentracja przestrzenna głównie wiązała się z następującymi rejonami:

- strefa pomiędzy województwami pomorskim, wielkopolskim i zachodniopomorskim,
- południowa i wschodnia część województwa świętokrzyskiego,
- południowa część woj. wielkopolskiego oraz pogranicze województw mazowieckiego i podlaskiego,
- północna część woj. lubelskiego (okolice Białej Podlaskiej),
- Bieszczady.

Jednostek takich nie odnotowano w regionach małopolskim, opolskim i śląskim, a jako pojedyncze elementy występowały w województwach dolnośląskim (powiat kamiennogórski), lubuskim (powiaty międzyrzecki i krośnieński), łódzkim (powiaty zduńskowolski i poddębicki), podlaskim (powiaty łomżyński i grajewski) i zachodniopomorskim (5 powiatów; rys. 3).

Uwagi końcowe

Przeprowadzona analiza wykazała, że oddziaływanie programów Wspólnej Polityki Rolnej na poziom rolnictwa w Polsce charakteryzuje się dużym zróżnicowaniem przestrzennym. Fakt, że wprowadzony do analizy wskaźnik oddziaływania aktywności gospodarstw rolnych w zakresie pozyskiwania subsydiów z funduszy UE na ogólny poziom gospodarstw rolnych osiągnął najniższe wartości w województwach Polski południowo-zachodniej (województwa dolnośląskie, opolskie i śląskie), a najwyższe w Polsce centralnej i północnej (województwa kujawsko-pomorskie i pomorskie), pozwala stwierdzić, że w latach 2004-2006 realizacja unijnych programów pomocowych dla rolnictwa nie była zgodna z wiodącą zasadą polityki regionalnej państwa. W niewielkim stopniu przyczyniła się do zmniejszenia dysproporcji w rozwoju społeczno-ekonomicznym Polski [Silski 2000]. W porównaniu do obszarów o rozdrobnionej strukturze agrarnej i niekorzystnych ocenach ekonomicznych gospodarstw (Polska południowa) wyższy poziom absorpcji środków UE odnotowano w regionach wyróżniających się wysokim, historycznie ukształtowanym poziomem rolnictwa i rozwoju wsi (np. województwo kujawsko-pomorskie). Jednakże przykład województwa lubelskiego oraz przede wszystkim świętokrzyskiego wskazuje, że proces podniesienia, w wyniku absorpcji środków UE, poziomu gospodarstw rolnych na obszarach cechujących się szeregiem problemów strukturalnych w rolnictwie został uruchomiony [Bański 1999]. Daje to przesłankę do wnioskowania, że w następnym okresie finansowym UE (lata 2007-2013) fundusze UE w większym stopniu poprawią sytuację obszarów problemowych w rolnictwie.

Literatura

- Bański J. [1999]: Obszary problemowe w rolnictwie Polski. *Prace Geograficzne* 172.
- Plan Rozwoju Obszarów Wiejskich. [2004]. Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Warszawa.
- Rudnicki R. [2006]: Fundusz przedakcesyjny SAPARD jako czynnik rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich w Polsce. [W:] *Przemiany struktury przestrzennej rolnictwa – sukcesy i niepowodzenia*. B. Głębocki, E. Kacprzak (red.). Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań, ss. 267-283.
- Rudnicki R. [2007A]: Absorpcja funduszy Unii Europejskiej jako nowy przedmiot badań geograficzno-rolniczych. [W:] *Nauki geograficzne w badaniach regionalnych*, t. 2, Rola geografii społeczno-

- ekonomicznej w badaniach regionalnych. Materiały 56 Zjazdu Polskiego Towarzystwa Geograficznego. I. Kiniorska, S. Sala (red.). Kielce, ss. 211-218.
- Rudnicki R. [2007B]: Zróżnicowanie regionalne aktywności gospodarstw rolnych w Polsce w zakresie pozyskiwania funduszy Unii Europejskiej w latach 2004-2006. *Roczniki Naukowe Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu* t. 9, z. 1, ss. 416-422,
- Sektorowy Program Operacyjny, Restrukturyzacja i Modernizacja Sektora Żywnościowego oraz Rozwój Obszarów Wiejskich. [2004]. Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Warszawa.
- Silski Z. [2000]: Elementy ekonomiki i polityki regionalnej. Wyd. Politechniki Koszalińskiej, Koszalin.